

Дзюбко Л.В., Бучма В.В. Врахування соціальної ситуації розвитку молодших школярів у освітніх реформах. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи: матеріали II Всеукраїнського конгресу із соціальної психології (з міжнародною участю) (7–8 листопада 2019 року, м. Київ).* Київ. DOI: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. С.102-104. URL: <http://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf>

Врахування соціальної ситуації розвитку молодших школярів у освітніх реформах

Дзюбко Людмила Віталіївна

старший науковий співробітник лабораторії психології навчання імені І.О.Синиці Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

Бучма Вікторія Володимирівна

старший науковий співробітник лабораторії психології навчання імені І.О.Синиці Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України

Важливим етапом реформування загальної середньої освіти є впровадження нового Державного стандарту загальної початкової освіти. Метою початкової освіти, згідно концепції Нової української школи (НУШ), є гармонійний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, виховання загальнолюдських цінностей, підтримка життєвого оптимізму, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Українська школа спирається на педагогічні і психологічні постулати про розвиток особистості. До фундаментальних постулатів можна віднести вчення про періодизацію та сенситивні періоди розвитку. Періодизація розвитку це свого роду класифікація, групування періодів життя людини за певними ознаками з метою активного сприяння процесам розвитку і навчання. Критеріями для такої класифікації найчастіше є вікові особливості, до яких включаємо анатомо-фізіологічні та психічні якості, що є характерними для певного періоду життя людини.

Психологічний та особистісний розвиток людини відбувається у соціальній ситуації розвитку (умови існування, зміст і форми навчання, виховання тощо) під час її власної активності, з урахуванням сенситивних

(чутливих) періодів розвитку певних новоутворень. Діяльність, що базується на урахуванні сенситивних періодів розвитку вважається провідною. Традиційно вітчизняна педагогіка і психологія розглядає психологічні вікові періоди на підставі таких основних критеріїв, як соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, основні новоутворення та кризи. Сьогодні спостерігаємо зміни соціальної ситуації існування і розвитку дітей, які можуть викликати зміни у їх психосоціальному розвитку, зсувати межі вікових та сенситивних періодів. Зміни у межах вікових та сенситивних періодах вимагають якісно інших педагогічних та психологічних впливів на розвиток особистості молодшого школяра.

Зауважимо, що з реформуванням системи освіти відбулися зміни також у соціальній ситуації життєдіяльності дитини у освітньому середовищі школи. Так, початок систематичного шкільного навчання розпочинається з 6-ти років. На фізіологічному рівні з 5-6 років починається регіональна специфічність відповідей мозку, відбувається розвиток зорового сприйняття, засвоєння загальноприйнятих еталонів і формування складних систем перцептивних дій, зростає специфічність реагування різних зон кори, які беруть участь у впізнанні стимулів різного типу. Цей період, що характеризується якісними змінами мозкової організації процесів сприйняття і уваги, розглядають як сенситивний період у розвитку когнітивних процесів. Спрямованість на усвідомлений і цілеспрямований розвиток пізнавальних процесів (уваги, пам'яті тощо) може слугувати інструментом пізнання. З іншого боку, певним чином організоване навчання сприяє розвитку дитини не тільки на психічному (психологічному) рівні, але навіть на фізіологічному. Психологічними дослідженнями доведено, дозрівання кори півкуль головного мозку відбувається швидше за певних розвиваючих психолого-педагогічних умовах (головні важливі зміни у дитини молодшого шкільного віку – усвідомлення і оволодіння психічними процесами – зобов'язані своїм походженням саме навчанню). Таким чином, природний і соціальний ряди у віці близько 6 років створюють ситуацію можливості і

доцільності цілеспрямованого систематичного навчання дітей. Постає питання – чи можна вважати навчальну діяльність провідною для шестирічного учня?

Одним з принципів реформування є принцип дитиноцентризму: відповідність освітнього процесу віковим особливостям учнів. Так, навчання у початковій ланці часто відбувається у формі гри, яка є звичною (провідною?) діяльністю учнів 6-го віку і засобом пізнання ними навколишнього світу. Тут постає питання, яке потребує наукового дослідження і аналізу – так яка діяльність є провідною у сучасного шестирічного школяра? Зауважимо, що не всі діти шестирічного віку приходять до школи фізично і психологічно готовими. З одного боку спостерігаємо інтелектуалізацію у розвитку, з іншого – відсутність навичок і вмінь самообслуговування, недостатній розвиток мілкої моторики, невміння гальмувати власні імпульсивні дії, діяти за правилом і зразком тощо. Дослідження науковців довели, що збільшилась кількість молодших підлітків, які сприймають світ синергічно, тобто цілісно. Раніше це було притаманно більш старшим школярам. Отже, це формується у молодшому шкільному віці. Що цьому сприяє – це питання теж вимагає наукового вивчення. На практиці ж це знайшло своє відображення у НУШ (інтегровані предмети, які враховують вікову цілісність дитячого сприймання). Вимагає якісного переосмислення і виховна робота (індивідуальна і групова робота, спрямована на формування моральних норм і границь, на формування згуртованості колективу класу, школи, об'єднання дітей у організації, що об'єднані спільною справою тощо). Наголосимо, що однаково постають питання як успішності учіння так і здоров'я молодших школярів. Тому освітні реформи повинні враховувати вплив освітнього процесу на здоров'я учнів.

Сьогодні ми спостерігаємо зміни соціокультурних та психологічних засад життєдіяльності молодшого школяра – об'єктивних умов онтогенезу й соціогенезу (ускладнена соціальна, політична, економічна, правова ситуація; погіршений екологічний стан; підвищена роль і агресивність засобів масової інформації; вплив ситуації гібридної війни та бойових дій на сході країни; майнове розшарування в суспільстві тощо). Відомо, що під час зміни соціальної

ситуації розвитку дитини, змінюється і її відповідь на ці зміни. Ми як науковці можемо прогнозувати на ймовірнісному рівні, що зараз, у зв'язку із новими вимогами, із зміною соціокультурної ситуації життєдіяльності і розвитку дітей, відбуваються певні зсуви вікових сенситивних періодів і новоутворень. Для того, щоб робити правдиві висновки про дійсний стан розвитку наших дітей, потрібне експериментальне дослідження (державного рівня) розвитку особистості учня молодшого шкільного віку. Мають бути залучені кращі фахівці – фізіологи, психологи, педагоги, медики, соціологи. Зазначимо, що це економічно дуже потрібно і вигідно, адже дозволить прогнозувати, керувати, ефективно впливати на освіту і розвиток дітей з урахуванням нових реалій життя, нових всесвітніх вимог до людини. Демократична національна держава має опікуватись своїм майбутнім.